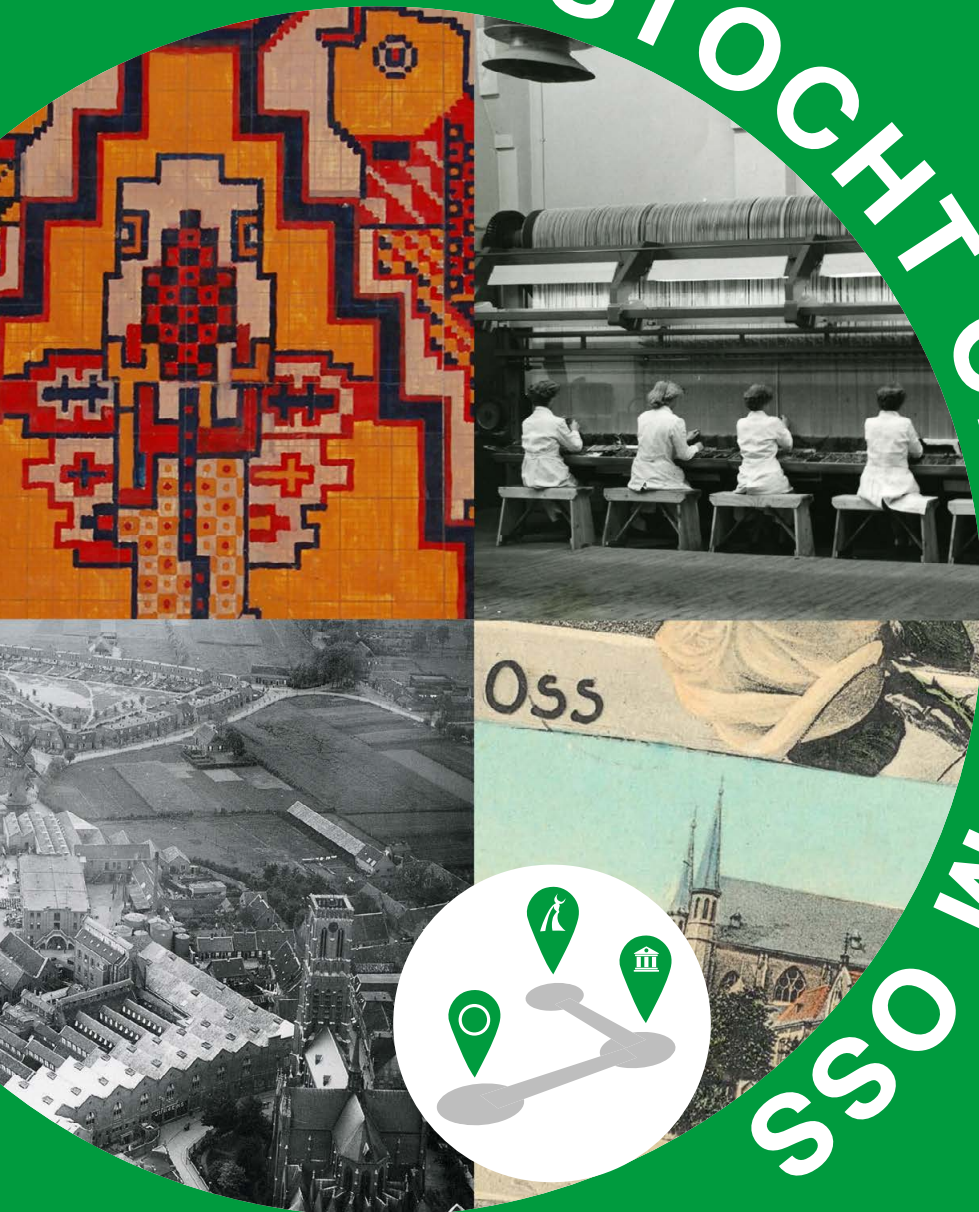


# DOCCENTENHANDLEIDING

## STADSTOCHT CENTRUM OSS



CULTUREEL ERFGOED voor groep 5 verzorgd door:  
Stadsarchief Oss - 2021

# VOORWOORD

## Handleiding OKVO

Beste leerkracht,

Wat leuk dat je aan de slag gaat met de handleiding van het OKVO Basismenu! De zes professionele culturele instellingen in Oss hebben een prachtig programma gemaakt waarin je leerlingen kennis maken met een van de disciplines: beeldende kunst, literatuur, muziek, drama, audiovisueel, cultureel erfgoed en dans. Het Basismenu biedt jouw leerlingen een stevige fundering binnen zijn of haar culturele ontwikkeling.

In deze handleiding vind je alles wat je nodig hebt om goed voorbereid aan de slag te gaan. Heb je vragen of opmerkingen? Aarzel dan niet om contact op te nemen met mij of een van de culturele instellingen. Wij helpen je graag verder.

Namens alle culturele instellingen, veel plezier en inspiratie gewenst!

Janne Pisters, coördinator OKVO

*Het Basismenu van OKVO voorziet in:*

- De **kerndoelen** van de leergebieden kunstzinnige oriëntatie (54,55,56), oriëntatie op jezelf en de wereld (51,52,53) en Nederlands in het mondeling én schriftelijk onderwijs (1,5,9).
- Drie **vermogens** van de Cultuurloper: onderzoekend vermogen, creërend vermogen en reflecterend vermogen.

*Wil jij meer OKVO op jouw school? Dat kan met het plusmenu. Zie [www.okvo.nl](http://www.okvo.nl)*



# INHOUD

## Docentenhandleiding Stadstocht Centrum Oss

VOORWOORD	2
INLEIDING	4
PRAKTISCHE INFORMATIE	5
VOORBEREIDING	
<b>Les 1 Een kennismaking met cultureel erfgoed</b>	<b>6</b>
Wat is cultureel erfgoed?	6
Wat is een archief?	10
Tapijtindustrie in Oss	11
<b>Les 2 Hoe werkt een plattegrond?</b>	<b>14</b>
Kaartlezen	14
STADSTOCHT	
Fysieke variant	15
Digitale variant	17
REFLECTIE	
<b>Les 3 Reflectie</b>	<b>18</b>
Woordenwolk	18
Bewaren of niet?	18
Meer in de klas doen met het Osse erfgoed?	19
Boekentips	19
OVER OKVO	
Bij OKVO maken leerlingen kennis met kunst en cultuur in Oss!	20
Partners	20
Colofon	20

# INLEIDING

## De voorstelling/activiteit

### Wat is cultureel erfgoed?

Wat is cultureel erfgoed? Het zijn sporen uit het verleden die in het heden aanwezig zijn. Dit klinkt misschien nogal abstract, maar cultureel erfgoed is juist heel concreet en is elke dag aanwezig. Je loopt of fietst langs oude gebouwen, straatnamen vertellen wat er vroeger op die plek stond, een ouder familielid vertelt een verhaal over vroeger, je hebt misschien eerder dit jaar carnaval gevierd, in de weilanden zie je een oude dijk, je leest over archeologen die opgravingen doen... Als je goed oplet, is het verleden overal om je heen zichtbaar en voelbaar. Dit schooljaar zijn er in verband met de maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus twee varianten van de stadstocht. De gebruikelijke 'fysieke' versie en een digitale variant. De fysieke versie start met een korte introductie in het Stadsarchief/Bibliotheek Oss. Daarna gaan de leerlingen in groepjes naar buiten, het centrum van Oss in. Ze zoeken daar naar antwoorden op historische vragen, doen creatieve opdrachten en kijken heel goed om zich heen. Bovendien komen zij in het archief en buiten bijzondere mensen tegen; twee acteurs die de leerlingen op speelse wijze bij het project betrekken. De afsluiting vindt ook weer plaats in het Stadsarchief/Bibliotheek Oss. Ook in de digitale variant spelen de twee acteurs een rol. Deze versie vindt online op school plaats.

Door het brede thema en de werkwijze is de stadstocht zeker ook interessant voor scholen die niet uit Oss komen. Dit jaar gaat de stadstocht over de industrie, en dan met name de tapijtindustrie in Oss.

### Lessenopbouw

Deze OKVO-handleiding is opgedeeld in drie lessen.

- In les 1 maken de leerlingen allereerst kennis met het begrip cultureel erfgoed. Dit gebeurt aan de hand van enkele voorbeelden met bronnen uit het Stadsarchief en vervolgens uit hun eigen omgeving. Ook wordt verteld wat een archief is en doet. Vervolgens krijgen de leerlingen informatie over de tapijtindustrie in Oss; het thema van deze stadstocht.
- In les 2 leren de kinderen omgaan met een plattegrond. Daarna volgt de stadstocht.
- Ter afsluiting wordt in les 3 gereflecteerd op de lessen en de stadstocht.

Het is van belang dat je alle lessen uit deze handleiding met jouw leerlingen uitvoert. Zo is de stadstocht niet alleen een leuke ervaring, maar een volwaardige culturele leeractiviteit. We willen hiermee een interessant en leerzaam project bieden, waardoor de leerlingen met andere ogen naar hun eigen omgeving gaan kijken. En hopelijk geldt dit ook voor jezelf en de begeleiders/ouders die meegaan.

Als je meer wilt weten over de tapijtindustrie en/of de geschiedenis van Oss kun je op onze websites kijken: [www.stadsarchieffoss.nl](http://www.stadsarchieffoss.nl); [www.stadsarchieffoss.nl/collectie](http://www.stadsarchieffoss.nl/collectie); [www.ossecanon.nl](http://www.ossecanon.nl)  
Je bent natuurlijk ook van harte welkom om te bellen of mailen voor informatie en les-suggesties. We helpen je graag verder. Alvast veel plezier!

*Martine Eerelman, erfgoedsspecialist Stadsarchief Oss*

---

# PRAKTISCHE INFORMATIE

---

## FYSIEKE VARIANT

### Locatie

Start- en eindpunt van de stadstocht is in het Stadsarchief/de Bibliotheek Oss, Raadhuislaan 10 in Oss. De wandeling zelf vindt plaats in het centrum van Oss.

### Parkeren

Rond de Bibliotheek is het betaald parkeren. Je kunt de auto betaald parkeren op de parkeerplaats achter de bibliotheek of bij het gemeentehuis. Deze is wel vaak erg druk in de ochtend. De dichtstbijzijnde gratis parkeerplaats is bij het Golfslagbad, Euterpelaan 1. Dat is ongeveer 7 minuten lopen. Fietsen kun je voor de bibliotheek kwijt. Wacht a.u.b. in de hal totdat de klas compleet is en bel dan aan.

### Data en tijd

De stadstocht vindt plaats op de ochtenden tussen 14 juni en 16 juli 2021. Er worden twee groepen per ochtend ingepland, met een start om 9.00 uur en 9.30 uur. Het totale project duurt 1 uur en 45 minuten. En eindigt dus om circa 10.45 uur of 11.15 uur.

## DIGITALE VARIANT

Dit schooljaar is het in verband met de maatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus mogelijk om een digitale variant van de stadstocht te volgen. Voor het geval de school niet naar het Stadsarchief mag of kan komen. Deze digitale variant bestaat uit verschillende onderdelen, namelijk interactie met de twee acteurs en een aantal filmpjes. Ook zal er lesmateriaal op school bezorgd worden. Deze digitale stadstocht duurt ongeveer een uur en wordt uitgevoerd voor twee groepen op één ochtend. De eerste groep start om 9.00 uur, de tweede groep start om 10.30 uur.

## EVALUATIE

- We vinden jouw mening en de mening van de kinderen belangrijk. Vul daarom na afloop van het bezoek de evaluatie in. Zo verbeteren we ieder jaar ons OKVO programma!
- De evaluatie kun je vinden op de website van [OKVO](#) bij de pagina van jouw groep.

## VRAGEN?

Heb je vragen over de stadstocht, neem dan contact op met Martine Eerelman, erfgoed specialist van het Stadsarchief Oss (bij voorkeur via de mail in verband met het thuiswerk-advies): E [me@stadsarchiefoss.nl](mailto:me@stadsarchiefoss.nl) - T (0412) 842010 (maandag t/m donderdag).

# LES 1

## Vorbereidend: Een kennismaking met cultureel erfgoed

Les 1 gaat in op het begrip cultureel erfgoed. Wat is nu eigenlijk cultureel erfgoed? Je begint bij onderdeel 1.1 met het klassikaal uitleggen van dit begrip aan de leerlingen. In opdracht 1 vraag je de leerlingen of zij ook cultureel erfgoed thuis hebben en krijg je handvatten voor het maken van een kleine tentoonstelling. Bij onderdeel 1.2 maken de leerlingen kennis met het Stadsarchief; wat is en doet een archief? Bij 1.3 krijgen de leerlingen informatie over de tapijtindustrie in Oss; het thema van deze stadstocht. Die les kan afgesloten worden met een creatieve opdracht: ontwerp je eigen tapijt.

---

### PRAKTISCHE INFO

**Benodigheden** (de afbeeldingen van de werkbladen staan ook op [www.okvo.nl](http://www.okvo.nl) en zijn zo te gebruiken op uw digibord):

- Werkblad 1 Ansichtkaart Groet uit Oss uit 1908
- Werkblad 2 Tentoonstellingskaartje
- Werkblad 3 Twee afbeeldingen van het depot van het Stadsarchief
- Werkblad 4 Twee afbeeldingen van de machinekamer en de merken van de margarinefabriek van Jurgens
- Werkblad 5 Luchtfoto met de margarinefabriek van Jurgens
- Werkblad 6 Aan het werk bij Bergoss
- Werkblad 7 Twee foto's van het fabrieksterrein van Bergoss
- Werkblad 8 Vijf foto's van ontwerptekeningen van Bergoss

**Materialen voor de creatieve opdracht bij les 1.3, Ontwerp je eigen tapijt:** Blanco tekenpapier, liefst A3-formaat, Vellen ruitjespapier, liefst A3-formaat, Potloden of stiften.

**Locatie:** Eigen lokaal

**Lestijd:** Totaal: ca. 1 tot 1,5 uur. - Onderdeel 1.1: 15 - 30 minuten (zonder de tips voor verdere uitwerking) - Onderdeel 1.2: 15 - 30 minuten - Onderdeel 1.3: 15 - 30 minuten (zonder de creatieve opdracht)

**Wat leren de leerlingen? Kerndoelen:** 51, 52, 55 en 56. **Competenties Cultuurloper:** onderzoekend vermogen, creërend vermogen, reflecterend vermogen.

---

### 1.1 - WAT IS CULTUREEL ERFGOED? (15 - 30 minuten)

Cultureel erfgoed is een heel breed begrip. Het staat in principe voor alles wat we erven uit het verleden, van voorgaande generaties en wat we het bewaren waard vinden. Dit erfgoed geeft een beeld van de cultuur en geschiedenis en wordt meestal beheerd door deskundige instellingen, zoals archieven, universiteiten en musea. Ook zit het in de hoofden van mensen en zijn er veel vrijwilligers mee bezig, bijvoorbeeld in historische kringen en heemkundeverenigingen.

Cultureel erfgoed bestaat uit de volgende onderdelen.

- Onroerend erfgoed: Dat zijn gebouwen, landschappen en archeologische opgravingen. Die zijn 'onroerend', niet-verplaatsbaar. Je kunt dit erfgoed weliswaar aanraken, maar niet of heel moeilijk verplaatsen. Vandaar de naam.
- Roerend erfgoed: Denk aan kunstwerken, gebruiksvoorwerpen, archiefstukken, manuscripten, documenten, foto's. Wat ze gemeen hebben is dat je ze allemaal kunt vastpakken en ook verplaatsen. 'Roerend' dus. Dit soort erfgoed wordt bijvoorbeeld in een archief of een museum bewaard.
- Immaterieel erfgoed: Dit zijn tradities, rituelen, ambachten, streekgerechten. Dit erfgoed is niet of moeilijk(er) beet te pakken, maar is ook zeker de moeite waard om te bewaren.

Onderstaande tekst is voor jou als docent bedoeld om het begrip cultureel erfgoed uit te leggen aan de leerlingen.

Jullie zien vast wel eens oude gebouwen, bijvoorbeeld een kerk, een oude boerderij of een kasteel. Veel van dat soort gebouwen zijn monumenten, omdat ze oud en mooi en bijzonder zijn. Dit betekent dat we het heel belangrijk vinden dat gebouw nog heel lang goed te bewaren en te zorgen dat het heel en mooi blijft. Het is namelijk een deel van onze geschiedenis. Gebouwen zijn **onroerend erfgoed**, je kunt het wel aanraken, maar niet verplaatsen.

Maar niet alleen oude gebouwen zijn cultureel erfgoed, je kunt ook denken aan kleinere dingen, die bijvoorbeeld in een museum staan of in een archief worden bewaard. Bijvoorbeeld oude meubels, een mooi bord of een theekopje waar vroeger uit gedronken is, een krant van vroeger of een oude landkaart. Je hebt thuis vast ook wel cultureel erfgoed. Oude spullen, bijvoorbeeld een ring, een schilderij, een stoel of een fotoboek, dat al heel oud is en misschien wel van de opa van jouw opa is geweest. Dit is **roerend erfgoed**. Je kunt het vastpakken en verplaatsen.

Niet al het cultureel erfgoed is terug te vinden in een museum, een gebouw of archief. Er zit ook heel veel geschiedenis in het hoofd van mensen en in de dingen die ze doen. In jezelf, of in je ouders of je opa en oma. Bijvoorbeeld in een traditie, een verhaal dat al eeuwen verteld wordt of een oud liedje. Dit heet ook wel (met moeilijke woorden) **immaterieel erfgoed**. Immaterieel betekent dat het niet van materie of materiaal is; het is dus nergens van gemaakt. Je kunt het niet beet pakken of in een museum bekijken. Immaterieel erfgoed zit in de gedachten en het gedrag van mensen. Dit zijn bijvoorbeeld verhalen die mensen aan elkaar vertellen, praten in dialect, streekgerechten zoals de Brabantse worstenbroodjes, feesten zoals carnaval, oude gewoontes en tradities, liedjes van vroeger, bijvoorbeeld een heel oud slaapliedje dat je oma al zong.

Al deze soorten erfgoed bij elkaar heten **cultureel erfgoed**. Er is dus elke dag heel veel cultureel erfgoed om je heen! En er komt steeds meer erfgoed bij. Tijdens de stadstocht, die jullie binnenkort door Oss of digitaal in de klas gaan doen, maken jullie kennis met allerlei soorten cultureel erfgoed.



### OPDRACHT 1 - Heb jij ook cultureel erfgoed?

- Laat de leerlingen de afbeelding van *werkblad 1* zien en lees aan de leerlingen het onderstaande verhaaltje voor.
- Laat de leerlingen hierna een eigen verhaal vertellen en/of opschrijven over een oud voorwerp dat zij thuis hebben dat ze bijzonder vinden en waar ze een eigen verhaal bij hebben. Doe dat aan de hand van de onderstaande vragen.

#### *De oude ansichtkaart*

Ik hoorde van iemand die in het archief werkt, dat daar vaak mensen langskomen met oude dingen. Laatst kwam er een man langs met een hele oude ansichtkaart uit Oss die hij aan het Stadsarchief heeft gegeven. Hij had de kaart op internet gekocht, via Marktplaats. Voor 1 euro. Hij vertelde dat degene van wie hij de kaart had gekocht, een hele grote stapel kaarten had, van allemaal plaatsen in Brabant. Die verkoper had die hele verzameling gekregen van zijn buurvrouw. Zij had jarenlang oude ansichtkaarten verzameld. Ze had wel 500 kaarten. Maar toen ze ging verhuizen naar een kleiner huis, wilde ze die kaarten niet allemaal meenemen. Als je goed naar zulk soort kaarten kijkt, kun je vaak zien hoe oud zo'n kaart is. Op deze kaart zat een postzegel van 1 cent. Iemand heeft hem verstuurd in 1908, dat heeft hij erop geschreven. Deze kaart is al meer dan 100 jaar oud!

Deze kaart wordt in het archief bewaard, in het depot. Het depot is een speciale ruimte in het archief waar alle oude spullen bewaard worden. Zo blijft de kaart heel lang goed. In het Stadsarchief worden wel honderden kaarten van vroeger bewaard. Deze worden ook gedigitaliseerd; gescand en op internet gezet, zodat iedereen ze kan bekijken.

#### *Vragen voor de leerlingen*

- Krijgen of sturen jullie wel eens een kaart? Bijvoorbeeld op vakantie of met een verjaardag?
- Wie heeft er ook iets ouds en bijzonders thuis waar een verhaal achter zit?
- Wat is dat?
- Hoe ben je hier aan gekomen? Gevonden, gekregen, gekocht, zit het al lang in de familie?
- Zou dit cultureel erfgoed zijn?



## Suggesties voor verdere uitwerking

- I Op het digibord kun je de collectiewebsite van het Stadsarchief laten zien: [www.stadsarchiefoss.nl/collectie](http://www.stadsarchiefoss.nl/collectie) Kijk bij het onderdeel Beeldcollectie. Daar kun je een deel van de beeldcollectie (foto's en ansichtkaarten) van het archief doorzoeken. Deze foto's zijn ook cultureel erfgoed. Zoek bijvoorbeeld op de straat of plaats van jullie school.
- II Vraag aan de leerlingen of ze naar aanleiding van de bovenstaande vragen iets mee willen nemen van thuis waarvan zij vinden dat het cultureel erfgoed is. Vraag hiervoor wel vooraf toestemming aan de ouders/begeleiders.  
Je kunt van deze voorwerpen een kleine **tentoonstelling** maken. In de bijlage zit een kaartje: **werkblad 2**. Je kunt dit printen/kopiëren en het aan de leerlingen mee naar huis geven. Dan kunnen de ouders en leerlingen hierop schrijven:

Naam:

Wat is dit?

Hoe oud is dit voorwerp?

Van wie is het (geweest)?

Waarom is dit voorwerp bijzonder voor jou?

Dit kaartje kun je bij de voorwerpen plaatsen, net als in een museum. Dit kan een tentoonstelling voor één (mid)dag of een kijkavond in de klas zijn, op de tafels van de leerlingen, maar het kan ook in vitrines in de school, als deze ter beschikking zijn. Je kunt het ook fotograferen en er een digitale tentoonstelling van maken.



Naam:

Wat is dit?

Hoe oud is dit voorwerp?

Van wie is het (geweest)?

Waarom is dit voorwerp bijzonder voor jou?

## 1.2 - WAT IS EEN ARCHIEF? (15 - 30 minuten)

Door deze tekst kun je met de leerlingen bespreken wat een archief is en doet.

**Weet jij wat een archief is en doet?** In een archief worden spullen van vroeger verzameld en bewaard. Er zijn heel veel verschillende soorten archieven. **Wat denk je dat er in het Stadsarchief Oss bewaard wordt?** Inderdaad, oude spullen van en over Oss en de plaatsen uit de buurt. Bijvoorbeeld foto's, boeken, ansichtkaarten, kranten en documenten (papieren zoals brieven). Het Stadsarchief heeft vooral heel veel foto's en ansichtkaarten, bijna 450.000! Al die spullen bij elkaar noem je een **collectie**. De foto's en kaarten noem je de beeldcollectie. Het archief heeft geen grote voorwerpen. Die worden hier in Oss bewaard door Museum Jan Cunen, in hun collectie.

De collectie van het archief wordt in een aparte ruimte bewaard: **het depot (werkblad 3)**. Dat is een ruimte met allemaal hoge kasten waar de foto's, kranten en documenten in speciale archiefdozen staan. Het is daar altijd rond de 17 graden, dat is een goede temperatuur om de spullen te bewaren. De spullen en de dozen zijn genummerd, zodat de medewerkers weten wat waar staat. Mensen kunnen in de studiezaal aan de tafels deze collectie bekijken, de spullen worden voor hen uit het depot gehaald door de medewerkers van het archief.



## OPDRACHT 2 - Wat bewaar jij?

Het Stadsarchief bewaart allerlei spullen over de geschiedenis van Oss. Verzamelen de leerlingen ook iets? Waarom, en hoe doen ze dat? Ga hierover een groepsgebesprek aan en stel daarvoor de volgende vragen.

### Vragen aan de leerlingen

- Het archief verzamelt allerlei spullen over de geschiedenis van Oss. Verzamel/spaar jij ook iets? Wat?
- Waarom verzamel je dat?
- Hoe kom je eraan?
- Hoe bewaar je die spullen? In een doos, een la, een (vitrine)kast? In een plakboek?
- Laat je de spullen wel eens aan anderen zien?

Aan de hand van deze antwoorden kun je met de groep een breder gesprek aangaan:

- Wanneer heeft iets waarde?
- Gaat het om financiële waarde, dus om geld, of om ander soort waarde? Bijvoorbeeld emotionele waarde? Heeft het waarde omdat je het van een bijzonder iemand hebt gekregen?

## 1.3 - TAPIJTINDUSTRIE IN OSS (15 - 30 minuten)

In dit onderdeel kun je de leerlingen vertellen over een onderdeel van cultureel erfgoed; de resten die nog over zijn van de industrie in Oss. Hieronder vind je informatie die je met de leerlingen kunt delen over de industrialisatie in Oss en de tapijtfabriek Bergoss. Er is voor de tapijtfabriek Bergoss gekozen omdat daar nog verschillende resten van te zien zijn in het centrum van Oss. Het behandelen van deze informatie over de industrie is belangrijk omdat de leerlingen sporen van de industriële geschiedenis tegenkomen tijdens de stadstocht. Op de werkbladen staan de bijbehorende foto's.

Dit onderdeel kun je afsluiten met een creatieve opdracht; het ontwerpen van een tapijt.

### Industrialisatie

Als mensen vroeger iets wilden hebben, bijvoorbeeld meubels of kleding, dan moest dit met de hand gemaakt worden. Grote fabrieken waren er nog niet. Mensen werkten op het land (landbouw en veeteelt) of hadden een beroep waarbij zij met hun handen werkten, zoals smid of timmerman. Ze werkten thuis, op het land of in de stad in kleine gebouwen. Maar met de komst van (stoom)machines veranderde dit. Met de machines konden meer spullen worden gemaakt in kortere tijd. Er waren veel mensen nodig om met deze machines te werken. Hiervoor waren grote fabrieken nodig.

Als er met machines in fabrieken gewerkt wordt, wordt dat industrie genoemd. Als er in een land steeds meer machines komen, heet dat industrialisatie. En omdat dit zoveel gevolgen heeft voor de mensen, wordt de opkomst van de machines ook wel de industriële revolutie genoemd. Een revolutie is een periode waarin veel grote veranderingen in korte tijd plaatsvinden.

Deze industriële revolutie gebeurde niet overal op hetzelfde moment. In Engeland begon de industriële revolutie veel eerder dan in Nederland. In Oss werd ongeveer 250 jaar geleden, in 1871, de eerste stoommachine in gebruik genomen om margarine (kunstboter) te maken ([werkblad 4](#)). Dit was in de margarinefabriek van Anton Jurgens. Dit was een wereldprimeur! Er was nooit eerder margarine gemaakt in een fabriek. Mensen aten tot die tijd boter op hun brood. Boter werd van de melk van koeien gemaakt, door de boer. Deze margarinefabriek stond middenin de stad, vlakbij de Grote Kerk. Het maken van margarine in Oss was een groot succes en het bedrijfje van Jurgens groeide uit tot een grote fabriek, middenin de stad. Dat zie je op de luchtfoto ([werkblad 5](#)). Dit was het begin van de industrialisatie in Oss. Er kwamen al snel meer grote fabrieken: de families Jurgens en Van den Bergh maakten margarine, bij Zwanenberg en Hartog werd vee geslacht en tot vleesproducten verwerkt (zoals knakworsten en ham in blik) en bij Bergoss en Desseaux werden tapijten en stoffen voor meubels gemaakt. Organon maakte medicijnen. Sommige van deze bedrijven zijn uitgegroeid tot wereldwijd bekende ondernemingen zoals Unilever en MSD. De fabrieken in Oss brachten ook veel werk voor andere bedrijven, zoals transportbedrijven, drukkerijen voor papier- en verpakkingsmateriaal en technische bedrijven voor machines en onderhoud.

### Tapijtfabriek Bergoss

Een van de grootste fabrieken in Oss was Bergoss. Dit was een tapijtfabriek. Daniël van den Bergh had al in 1856 een zogenaamde wattenfabriek in Oss. De naam fabriek klopt niet helemaal, want het was maar een klein bedrijf. In een huis aan de Molenstraat werden oude stoffen, van bijvoorbeeld dekens en kleding, vermalen tot watten. Die werden als vulling gebruikt werden voor meubels en kleding. Dit gebeurde allemaal nog met de hand, nog niet met machines. Maar dit was wel de start van de tapijtfabriek Gebroeders van den Bergh, die beter bekend werd onder de naam Bergoss. Dat is best een bijzondere naam, want in die naam staat zowel de plaatsnaam Oss als de naam van de eigenaren van de fabriek, de familie Van den Bergh.

Het bedrijf verhuisde een paar keer en ging uiteindelijk net als de fabriek van Jurgens gebruik maken van stoommachines. In 1888 ging de fabriek naar een flink stuk grond bij de huidige Oostwal en Goudmijnstraat. Daar was ruimte om te groeien. In de fabriek werden steeds meer dingen gemaakt, zoals vulling voor kussens en matrassen en verbandwatten. Later werden er ook tapijten en meubelstoffen geweven met hele grote weefgetouwen ([werkblad 6](#)). Er waren verschillende technieken. De tapijten konden geweven of geknoopt worden. Daardoor werd de fabriek heel bekend; in Nederland en zelfs over de hele wereld. Er werden tapijten voor op de vloer gemaakt, maar ook kleinere kleedjes die bijvoorbeeld in een gang of op kasten en tafels gelegd werden. Die kleinere tapijten heten lopers. De meubelstoffen werden voor stoelen en banken gemaakt. Sommige mensen hadden zelfs stof aan de muren hangen, als behang.

De fabriek groeide snel en er werkten honderden mensen. Maar in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw ging Bergoss failliet. De fabriek moest sluiten en de meeste gebouwen werden gesloopt. Er is nog wel het een en ander van Bergoss te zien ([werkblad 7](#)). Op een groot deel van het oude fabrieksterrein, dat nu het Berghkwartier heet, zijn nieuwe huizen en flats gebouwd. De namen van de straten verwijzen ook naar de tapijtindustrie. Zoals het Tapijplein, Koningsloper, Schietspoel, Gripper (onderdelen van een weefgetouw).

Er staan ook nog een paar gebouwen van de oude Bergossfabriek: Hotel/Restaurant De Weverij aan het Tapijtplein, het gerestaureerde kantoor aan de Bram van den Berghstraat en de muren van de fabriekshallen met de schuine 'zaagtanddaken' aan de Oostwal. Deze resten van Bergoss kom je bij de stadstocht tegen.

### OPDRACHT 3 - Ontwerp je eigen tapijt

#### *Nodig:*

- Blanco tekenpapier, liefst A3-formaat
- Vellen ruitjespapier, liefst A3-formaat
- Potloden of stiften
- De afbeeldingen van werkblad 8

Er was bij Bergoss een eigen ontwerpafdeling. Deze tekenaars maakten op ruitjespapier ontwerpen voor tapijten. Dit waren echte kunstenaars. Ze kleurden de kleine vakjes in met verschillende kleuren en patronen (**werkblad 8**). Er zijn abstracte ontwerpen, dat zijn tekeningen zonder herkenbare voorstelling maar met mooie vormen, kleuren en patronen. Er zijn ook ontwerpen met herkenbare vormen zoals bloemen en dieren. Op de werkbladen staan verschillende voorbeelden van ontwerptekeningen.

#### *Opdracht voor de leerlingen:*

- Kijk goed naar de ontwerpen van werkblad 8.
- Bedenk wat je leuk zou vinden voor een tapijt voor op de vloer van je eigen slaapkamer. Bijvoorbeeld je naam, iets wat je hobby te maken heeft, iets uit de natuur zoals een dier, een regenboog, de zee. Of ga voor een abstract ontwerp en teken alleen maar kleuren en vormen.
- Maak eerst een eenvoudige tekening, zonder kleur, met niet al te veel details.
- Pak er dan een vel ruitjes papier bij en probeer die tekening in ruitjes over te kleuren.

#### *Tips voor de docent:*

- Maak zelf alvast een voorbeeld.
- Je kunt eventueel de stap met blanco papier overslaan.
- Laat een aantal leerlingen na afloop vertellen waarom ze dit ontwerp gemaakt hebben.

## LES 2

# Vorbereidend: Hoe werkt een plattegrond

### PRAKTISCHE INFO

**Benodigheden:** Een grote plattegrond van de plaats waar jouw school staat. Je dient zelf voor deze kaart en eventueel kopieën hiervan te zorgen of je kunt dit digitaal laten zien.

**Tijdsindicatie:** 15-30 minuten

**Wat leren de kinderen?** Kerndoel: 50, oriëntatie op jezelf en de wereld > ruimte

Kaartlezen is belangrijk tijdens de stadstocht. Want hoe weet je anders waar je heen moet? Voor dit onderdeel heb je een plattegrond nodig van de plaats waar jouw school staat. Je moet zelf voor deze plattegrond zorgen. Hang deze plattegrond op in de klas, leg hem neer op een (aantal) tafel(s). Of laat het digitaal zien op het digibord, bijvoorbeeld via Google maps en Google streetview.

### KAARTLEZEN

- Leg de kinderen uit hoe een plattegrond in elkaar zit:
  - \* dat het een schematische weergave is en dat je van bovenaf naar een plaats kijkt.
  - \* dat de schaal van een kaart laat zien hoe groot de afstanden in het echt zijn. Als een schaal bijvoorbeeld 1:2000 is, betekent het dat 1 centimeter op de kaart 20 meter (= 2000 centimeter) in werkelijkheid is.
  - \* dat de kleuren een betekenis hebben, over het algemeen: oranje voor gebouwen, rood voor bijzondere gebouwen zoals het gemeentehuis of een kerk, grijs voor industrie/fabrieken, blauw voor water, groen voor bos/park, geel en wit voor wegen.
- Laat op de plattegrond zien waar de school ligt.
- Vervolgens kun je op de plattegrond bekijken waar een aantal andere belangrijke plekken in de buurt zijn, zoals een plein, de winkelstraat, een kerk, een station, een vijver of een rivier etc. Je kunt ook een aantal leerlingen de straat waarin zij wonen aan laten wijzen.
- Laat de leerlingen (eventueel in groepjes) een aantal routes en afstanden bekijken. Hoe loop je bijvoorbeeld van de winkels naar de school? Of van het station naar je huis? Door welke straten kom je? Hoe ver is dat? Hoe lang zou je daarover lopen?
- Als je een kopie van de kaart maakt, kunnen de leerlingen deze routes op de kaart tekenen.

*Deze kennis en ervaring hebben de leerlingen nodig in de stadstocht.*

# STADSTOCHT CENTRUM OSS

## FYSIEKE VARIANT

---

### PRAKTISCHE INFO

Locatie en bereikbaarheid: zie pagina 5

Duur van het totale project: 1 uur en 45 minuten

---

### OPZET VAN DE STADSTOCHT

De stadstocht start met een korte introductie in het Stadsarchief/Bibliotheek Oss van ongeveer 15 minuten. Daarna gaan de leerlingen 5 kwartier lang in vier groepjes naar buiten, het centrum van Oss in. Ze zoeken daar naar antwoorden op historische vragen, doen creatieve opdrachten en kijken heel goed om zich heen. Bovendien komen zij bijzondere personages tegen; acteurs die elk jaar weer een andere rol spelen en de leerlingen op speelse wijze bij het project betrekken. Dit is een verrassing voor de leerlingen. Zo halen de kinderen overal historische informatie vandaan en vormen zij hun eigen mening over cultureel erfgoed. De stadstocht wordt weer afgesloten in het Stadsarchief/Bibliotheek Oss. Deze afsluiting duurt ongeveer 10 - 15 minuten. Het totale project duurt 1 uur en 45 minuten.

### AANDACHTSPUNTEN

Tijdens de stadstocht wordt van de begeleiders een actieve rol gevraagd. Wij verzoeken je dan ook om deze informatie ook door te geven aan de ouders/begeleiders die meekomen.

- Onafhankelijk van de grootte van de klas, wordt de klas in vier groepen opgedeeld. Er zijn dus minimaal vier actieve ouders/stagiaires/begeleiders nodig om deze stadstocht veilig te laten verlopen. Iedere begeleider loopt met een groepje mee. De school is eindverantwoordelijk voor de veiligheid van de kinderen. Is het in verband met corona niet mogelijk om voldoende ouders te vinden als begeleiders? Laat dan weten hoe ver je komt met bv stagiaires, dan kijken we gezamenlijk of de groepen buiten groter kunnen zijn.
- In het Stadsarchief/Bibliotheek moeten volwassenen een mondkapje dragen en 1,5 meter afstand houden van elkaar.
- Let op het weer. Doe bij slecht weer warme en regendichte kleding aan, neem regenjassen en paraplu's mee. Zorg bij goed weer voor luchtige kleren, zonnebrandcrème en eventueel flesjes water. Want de stadstocht gaat altijd door, tenzij het echt noodweer is. De groepjes zijn 5 kwartier buiten op stap. Geef dit ook van te voren aan de leerlingen en hun ouders door.
- Verdeel de klas van te voren al in vier groepen en wijs al een begeleider per groepje aan. Het kost veel tijd om dit nog ter plekke te doen.
- Kom op tijd en houd ook rekening met de tijd die het kost om een eventuele parkeerplaats te vinden. Er zijn meerdere groepen op één dag gepland, dus op tijd komen is essentieel voor het goede verloop van de stadstocht.

### Vervolg aandachtspunten stadstocht

- De aanwezigheid van de acteurs in het Stadsarchief en in het centrum is voor de leerlingen een verrassing. Vertel dit dus niet vooraf aan hen.
- Zorg dat alle groepjes de acteur op het Tapijtplein (bij hotel de Weverij) spreken. Dit is essentieel voor het project. De route komt hier ook langs.
- Wij raden aan om geen uitgebreide traktaties onderweg te geven of op een terras te gaan zitten, ook omwille van de tijd. Iets kleins wat je zelf meeneemt, is tijdens de wandeling geen probleem.
- Zorg dat de leerlingen vooraf en achteraf op school de gelegenheid hebben om naar het toilet te gaan. Er zijn wel toiletten in het Stadsarchief/de Bibliotheek Oss, maar dit zijn er niet veel en groepsgewijs toiletbezoek kost bovendien veel tijd.
- Het is de bedoeling dat de leerlingen zelf de kaart en de route lezen en de vragen beantwoorden. Binnen een groepje kunnen de rollen verdeeld worden, zodat alle leerlingen betrokken worden. Bijvoorbeeld iemand die de kaart/route leest, iemand die de vragen voorleest, iemand die de antwoorden opschrijft. Pas als de leerlingen er zelf niet uitkomen, kan de begeleider sturen en ingrijpen.
- Hou het groepje bij elkaar en hou rekening met verkeersregels: let op bij het oversteken, loop op de stoep, niet rennen.
- Kom op de afgesproken tijd terug, ook als de opdrachten nog niet helemaal af zijn! Ook hierbij geldt dat er meerdere groepen op één dag gepland zijn, dus op tijd terug zijn is essentieel voor het goede verloop van de stadstocht.
- Wacht met de groepjes voor het Stadsarchief/Bibliotheek Oss, of in de hal, totdat de hele klas compleet is.





# STADSTOCHT CENTRUM OSS

## DIGITALE VARIANT

---

### PRAKTISCHE INFO

Opzet: zie ook pagina 5

Duur van het totale project: ongeveer 1 uur

---

### AANDACHTSPUNTEN

- De digitale stadstocht vindt plaats via Google Meet.
- Verklap niet vooraf aan de leerlingen dat er acteurs betrokken zijn bij het project.
- Lang niet alle digiborden hebben een webcam. Het is wel de bedoeling dat er interactie mogelijk is tussen de acteurs en de leerlingen, dus ze moeten elkaar kunnen zien. Kijk vooraf of dit via het digibord kan, of dat daar bijvoorbeeld een laptop aan gekoppeld moet worden.
- Zet de camera en de microfoon van de laptop/het digibord aan en test vooraf of het goed werkt.
- Zorg dat je de link 5 minuten van te voren open hebt staan, zodat we op tijd kunnen beginnen.
- Kijk of het mogelijk is om een gedrade verbinding te maken, dus met een kabel en niet via de wifi. Hierdoor is de verbinding een stuk stabiel.
- Technische problemen? Zet je vraag in de chat.
- Maak vooraf afspraken met de leerlingen over te gebruiken gebaren, zodat niet iedereen door elkaar gaat praten als de acteur iets vraagt. Gebruikelijk is:



Duim omhoog: ok of begrepen.



Duim omlaag: niet ok of niet begrepen.



Hand achter je oor: ik hoor het niet goed.

- Het is handig als je als docent dichtbij de laptop/microfoon gaat zitten, zodat je de antwoorden en reacties van de leerlingen verstaanbaar kunt herhalen.
- Bedenk en bespreek vooraf in de klas of de leerlingen door de klas mogen bewegen, bijvoorbeeld om naar voren te komen om een reactie te geven.
- Er zal materiaal vooraf op school bezorgd worden. Dit gaat zowel om materiaal dat tijdens de digitale stadstocht nodig is als materiaal dat de kinderen achteraf krijgen. Zorg dat het juiste materiaal klaar ligt voor de digitale stadstocht.

## LES 3

# Reflecterend: Vraaggesprek over de stadstocht

---

### PRAKTISCHE INFO

Tijdsindicatie: 15-30 minuten

Wat leren de kinderen? Kerndoel: 55, kunstzinnige oriëntatie; Competentie Cultuurloper: reflecterend vermogen

---

Hier volgt een aantal suggesties voor je om op dit project terug te kijken en de leerlingen de gelegenheid te geven te reflecteren op de stadstocht en op het erfgoed in Oss en in hun eigen omgeving.

### 1. WOORDENWOLK

- Laat de leerlingen terugdenken aan de stadstocht. Wat hebben ze geleerd, wat vonden ze er van? Iedereen mag snel achter elkaar 1 woord zeggen. Dat mag niet hetzelfde woord zijn als al eerder gezegd is.
- Laat ze vervolgens in groepjes 25 woorden opschrijven.
- Maak hier van een woordenwolk. Op papier of digitaal. Op internet zijn hiervoor handige programma's te vinden.

*Tip: Kies een passend vorm voor de woordenwolk. Bijvoorbeeld de letters OSS of een draad, knoop of tapijt.*

### 2. BEWAREN OF NIET?

- Vraag de leerlingen wat ze hebben gezien tijdens de stadstocht wat ze als cultureel erfgoed herkennen en wat ze zouden willen bewaren. Je kunt deze vraag ook dichterbij halen en vragen wat ze in de omgeving van hun school als erfgoed zien en willen bewaren. Dat kan een gebouw zijn of een beeld, maar ook een ansichtkaart of een oude krant.
- Verdeel de klas in tweetallen. De ene leerling wil iets bewaren of behouden. De ander neemt de tegenstanderrol in en vindt bijvoorbeeld dat dat gebouw best platgegooid mag worden, of dat die oude meuk toch niet voor altijd bewaard hoeft te worden. Laat zowel de voorstander als de tegenstander allebei drie argumenten verzinnen. Laat hen dit tegen elkaar vertellen en laat hen deze argumenten opschrijven.
- Na een paar minuten draaien ze de rollen om, zodat ze van twee kanten naar het vraagstuk kijken. Ook nu schrijven ze uiteindelijk weer drie argumenten op.
- Kies een paar tweetallen uit en vraag hoe het ging en wat hun argumenten voor en tegen waren.

## MEER IN DE KLAS DOEN MET HET OSSE ERFGOED?

Er zijn diverse leskisten en interessante projecten. Ook is er maatwerk mogelijk.  
Kijk op: [www.stadsarchiefoss.nl](http://www.stadsarchiefoss.nl) bij het onderdeel Educatie.

Meer weten over cultureel erfgoed in Oss en omgeving? Neem contact op met het Stadsarchief of kijk eens op:

[www.stadsarchiefoss.nl](http://www.stadsarchiefoss.nl)  
[www.stadsarchiefoss.nl/collectie](http://www.stadsarchiefoss.nl/collectie)  
[www.ossecanon.nl](http://www.ossecanon.nl)  
[www.vorstengrafoss.nl](http://www.vorstengrafoss.nl)  
[www.bhic.nl](http://www.bhic.nl)  
[www.erfgoedbrabant.nl](http://www.erfgoedbrabant.nl)

Zie voor informatie over fabrieken en machines:

[www.docukit.nl/spreekbeurt/de-fabriek-van-vroeger](http://www.docukit.nl/spreekbeurt/de-fabriek-van-vroeger)

## BOEKENTIPS

Arend van Dam & Alex de Wolf: *Lang geleden. Vijftig korte verhalen over de belangrijke gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis*. Voorlezen vanaf ca 7 jaar, zelf lezen vanaf ca 9 jaar.

Arend van Dam & Alex de Wolf: *Op een dag. Vijftig korte verhalen over belangrijke feestdagen en feestelijke gebeurtenissen die in Nederland worden gevierd*. Voorlezen vanaf ca 7 jaar, zelf lezen vanaf ca 9 jaar.

Agave Kruijssen: *Over vroeger en nu, verhalen bij de canon*. Vanaf ca. 9 jaar.

Martine Letterie: *Broer in de fabriek*. Vanaf ca. 8 jaar.

Zeger van Mersbergen: *De Industriële Revolutie* (informatieboekje, reeks 4, deel 81).  
Vanaf ca. 10 jaar

Rikky Schrever: *Het Klokhuisboek over het Nederlands Werelderfgoed*. Voor ca. 9 tot en met 12 jaar.

*Terugblikken*. Dit een serie die bestaat uit vijftig leesboeken die elk gaan over één van de vijftig vensters van de canon van Nederland. Elk boek geeft een goed beeld van de inhoud van het betreffende venster. Vanaf ca. 8 tot 12 jaar. *Terugblikken* bestaat verder uit een serie van tien historische prentenboeken en een serie informatieve boeken. Ook deze boeken sluiten aan bij de tien tijdvakken en de vijftig vensters van de geschiedenis canon van Nederland. De prentenboeken zijn voor te lezen vanaf 6 jaar en zelf te lezen vanaf 8 jaar.

Kijk op [www.nobb.nl](http://www.nobb.nl) om te zien of deze boeken beschikbaar zijn bij de bibliotheek bij jou in de buurt.

# OVER OKVO

## BIJ OKVO MAKEN LEERLINGEN KENNIS MET KUNST EN CULTUUR IN OSS!

Alle kinderen in Oss zouden een kans moeten krijgen om kennis te maken met de wereld van kunst en cultuur. Daarom werken alle culturele aanbieders in Oss in een partnerschap samen met het primair onderwijs om dit doel te bereiken.

*Met het OKVO Basismenu:*

1. Komen leerlingen gedurende hun gehele basisschoolperiode in aanraking met alle disciplines: drama, muziek, dans, cultureel erfgoed, literatuur, beeldende kunst en audiovisueel.
2. Gaan de leerlingen op bezoek bij alle culturele instellingen in Oss.
3. Worden de docenten voorzien van hoogkwalitatief lesmateriaal.
4. Worden de docenten ondersteund in kennis over cultuureducatie door middel van onderwijsbijeenkomsten.
5. Is aan de [kerndoelen](#) van kunstzinnige oriëntatie, oriëntatie op jezelf en de wereld en Nederlands in het mondeling én schriftelijk onderwijs voldaan wanneer het Basismenu is doorlopen.

*Scholen zijn al jarenlang erg tevreden over OKVO (samenwerking, organisatie en uitvoering) en geven gemiddeld een 7,6!*

## PARTNERS

OKVO is een samenwerkingsverband van lokale culturele instellingen:

Bibliotheek Oss, Groene Engel, Theater De Lievekamp, Museum Jan Cunen, Muzelinck en Stadsarchief Oss.



## COLOFON

**Redactie en coördinatie:**

OKVO, Osse Kunstinstellingen Voor het Onderwijs in samenwerking met Stadsarchief Oss

**Subsidiëring:** Gemeente Oss

**Auteur van de handleiding:** Martine Eerelman, Stadsarchief Oss

**Vormgeving:** 2VORM grafisch ontwerp studio

**Beeldmateriaal:** Stadsarchief Oss; Museum Jan Cunen (ontwerptekeningen Bergoss)

**Illustraties:** www.freepik.com

April, 2021



Raadhuislaan 10 - 5341GM Oss - [info@okvo.nl](mailto:info@okvo.nl) - [www.okvo.nl](http://www.okvo.nl) - tel: 0412-842019